

Tomislav Pletenac
Filozofski fakultet, Zagreb

Uvodničarski tekstovi koje smo imali prilike u sažecima vidjeti prije ovog okruglog stola oslikavaju prilično loše stanje odnosa medija i znanosti. S jedne strane se znanstvena zajednica doživljava kao suodgovorna za kidanje veza koje su nekada postojale u ova dva polja, a s druge strane niti novinari nisu oslobođeni općeg priznanja vlastitih grešaka. Iako je auto-kritičnost prvi korak prema rješenju, u slučaju medija i znanosti situacija je ipak ponešto kompliciranija. Treba se zapitati zbog čega je odnos znanost – mediji postao dijelom društvenog fokusa u tolikoj mjeri da ga je, za razliku od inače katastrofalno loše financiranog resora znanosti, kao i lošeg stanja u medijima, svojim likom i djelom promovirao i sam predsjednik Republike Hrvatske prof. dr.sc. Ivo Josipović. Ukoliko bi pristali da su mediji zli oglašivači munjenih ili, sve češće, lijenih znanstvenika mogli bi se razići u tonu već toliko poznatom ovakvima skupovima, koji poziva na tješnju suradnju, razumijevanje, pokretanje dijaloga i sl. što su odavna već prazne sintagme koje društveno djeluju samo stoga što nemaju nikakvo značenje pa se u njih može upisivati što god svaki od konzumenta poruke želi.

Čini mi se da bi trebalo upozoriti zapravo na niz elemenata koji povezuju medije i znanost. Nacionalna država prema Benedictu Andersonu nastaje zahvaljujući tiskarskom kapitalizmu, ubrzanom diseminaciji podataka i okupljanju raznorodnih ljudi u jedno informacijsko polje – što je uskoro urodilo i osjećajem dublje povezanosti te stvaranja nacionalnog identiteta. Ne samo da su te informacije bile od dnevnog interesa za širu publiku već je i znanost svoj razvoj utemeljila u formi knjige ili spisa. Tiskarski kapitalizam donio je revoluciju i znanosti. I mediji i znanost proizvode informacije. Informacija nikada nije imala sadržaj, ona je naprosto novost, poremećaj entropijske tendencije, pa tako i industrijska revolucija svoju snagu crpi iz gutenbergove galaksije – omogućavanjem širokog, gotovo općeg, uvida u različite znanstvene discipline, što rezultira stalnom promjenom stanja. Fordizam i razvoj industrije proizveli su

različite specijalizacije i uskoro specijalizirali i znanje. Ovdje treba tražiti prva odvajanja općih medija od specifičnih i nastanak onog što danas nazivamo "infotainment" Slom velikih narativa započeo sedamdesetih godina 20. stoljeća, te na simbolički način završen rušenjem Berlinskog zida s kojim je u povijest otišao i posljednji pokušaj realizacije ideja moderne (uglavnom oslonjenog na moćnu znanstveno-tehnološku metanaraciju), svaki autoritet podvrgnut je kritici, a pri tome, naravno, nije ostao netaknut niti znanstveni autoritet. Mediji koji su se već početkom 20. stoljeća prilagodili industrijskoj proizvodnji informacije nisu pošteđjeli niti znanost. S jedne su strane otkrivali afere i skandale, a s druge promovirali otkrića koja su se direktno odnosila na svakodnevicu pojedinaca. Iako bi se zbog potonjeg moglo zaključiti kako je znanost važan dio medijskog prostora višak informacija o znanstvenim istraživanjima, često i neproverjenim, pa stoga i međusobno oprečnih, stvarali su dojam kako ni znanost više ne posjeduje opći konsenzus. Dobra stara vremena neupitnih autoritarnih znanja i ideologija zauvijek su ostala u povijesti. No, s druge strane je li znanost ostala netaknuta promjenom društvenog stanja u takozvanom postideološkom dobu? Obično zamišljamo kako znanost tijekom povijesti kumulativno skuplja znanje o svijetu i čovjeku prilazeći svaki puta sve bliže i bliže apsolutnom poretku, istini ili strukturi koja se onda reflektira u tehnološkim pronalascima. Već je Thomas Khun upozorio kako znanost nije linearni kumulativni proces već smjena paradigmi, niz revolucija. Kombinira li se Khun sa Foucaultom otvara se mogućnost promatranja znanosti i znanstvenika ne više kao smjernih tragača za apsolutnim istinama koji žive izvan realiteta zatvoreni u bjelokosnim institucijskim tvrdavama, već kao sudionike društvene reprodukcije. Ideje na koje znanstvenici dolaze, eksperimenti koje konstruiraju nisu samo iskaz znanstvenog, već i društvenog polja. Danas je to možda očiglednije nego ikada. Umjesto ipak donekle neovisnih istraživačkih centara kojima je cilj isključivo istraživanje samo, znanstvenici danas postaju menadžeri znanja. Znanje se u visokoj mjeri komodificiralo i utiliziralo i postalo roba na tržištu. Studenti ne upisuju studije na Sveučilištima prema vlastitim preferencijama, talentima ili motivaciji, već zbog stanja pojedinog znanja na burzi poslova i vještina. Istraživački centri i Sveučilišta uskaču na tržište nudeći svoje proizvode - patente i ljude. Javne financije sve manje sudjeluju u znanstvenim istraživanjima, a sve više se traži izvor financiranja u industriji ili pak industrija posredno utječe na politiku javnog financiranja. Drugim riječima resursima potrebnim za stvaranje znanstvenih informacija upravlja birokracija i kratkotrajni ekonomski interes. Postavlja li to znanost u imalo drugačiju poziciju od medija? Zadatak i jednih drugih bila je pro-

izvodnja informacija, smanjenje entropije, a danas umjesto informacije fokus se okrenuo prema sadržaju što ne smanjuje entropiju nego prijeti održavanjem 'statusa quo'.

Znanost nije dakle suprotstavljena mediju i obratno, oni djeluju u drugačijem meta-narativu od onog koji ih je iznjedrio. Promatrajući odnos na taj način, jedina dilema koja stoji ispred znanosti i medija jest ili pristati na nove okolnosti i uključiti se u opći glasnogovornički mentalitet, osvajati medijski prostor i brendirati znanje unatoč jasnoj svijesti o problemima koje to nosi sa sobom, ili postupno stvarati novu klimu, novi konsenzus okrenut informaciji kao nekomercijalnom dobru.

Treba jasno naglasiti kako oba pola ove dileme imaju svoje slabe i jake točke. Često su zatvorene znanstvene, javno financirane institucije bile samo paravan za nerad u kojima je rad manjine pokrivao nerad većine, no jednako tako upravljanje znanjem koje znanstvenike pretvara u 'fundraiser' profesionalce koji moraju uvjeriti jednu tanku elitu ignoranata koje zanima isključivo profit da je njihovo istraživanje važno, premješta kreativni istraživački potencijal u sasvim drugo polje. Time se gubi temeljna ideja znanstvenih disciplina, pa bi i površno znanje o nekom problemu uz dobru PR strategiju moglo sjajno funkcionirati na burzi znanstvenih projekata. Drugim riječima pred znanost se postavlja opasnost koja se medijima već događa nekoliko desetljeća - pretvaranja u tabloid znanost – svima prihvatljiva, svima jasna, koja podržava bazične teze o društvu u kakvom živimo bez preispitivanja. Dakle, nekritička znanost, ako je tako nešto uopće moguće.